

НАРОДНО-ТАНЦЮВАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ФАКТОР ВИХОВАННЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Решетнікова Т. П., Фурдак Т. Д.,
Криворізький державний педагогічний університет

Анотація. У статті розглядаються інтегративні механізми впливу на формування поліхудожніх умінь учнівської молоді, виокремлюються аспекти стимулювання засобами народно-танцювального мистецтва таких показників української молоді, як духовно-цілісне ставлення до здобутків традиційної національної культури, розуміння символіки, усвідомлення емоційно-образного змісту міфопоетичної творчості українського народу шляхами образного пізнання минулого.

Ключові слова: вчитель музики, танцювальне мистецтво, пізнання символіки, принципи історизму.

Анотация. Решетникова Т. П., Фурдак Т. Дм. "Народно-танцевальное искусство как фактор воспитания современной молодежи". В статье рассматриваются интегративные механизмы воздействия на формирование полихудожественных умений учеников, выделяются аспекты стимулирования методами народно-танцевального искусства таких показателей, как духовно-целостное отношение к достижениям традиционной национальной культуры, понимание символики, осознание эмоционально-образного содержания мифопоэтического творчества украинского народа путем образного познания прошлого.

Ключевые слова: учитель музыки, танцевальное искусство, познание символики, принципы историзма.

Annotation. Reshetnikova T. P., Furdak T. D. "The folk dancing art as the way of training the young people". In this article we take into consideration the integrative mechanisms of influence on the forming the learners artistic skills. We can differentiate the following aspects stimulation of folk dancing art such as. The spiritual-integral attitude to the achievements of the traditional national culture, the understanding of the symbols, the realization of the emotionally figurative content of the Ukrainian people's myth poetical creation.

Постановка проблеми. Розбудова сучасного суспільства в Україні потребує пошуку шляхів гуманізації навчального процесу в усіх формах навчальних закладів. Як зазначено в "Концепції національного виховання" визначальним фактором у цьому процесі є принципи народності виховання, що зумовлює потребу у формуванні, насамперед, національної свідомості, любові до рідної землі і свого народу. Одним із шляхів духовного відродження України є прилучення учнівської молоді до народно-танцювального мистецтва, що впливає на створення умов для організації естетичного виховання, формування художнього сприймання, емоційної чуйності.

Зазначимо, що народно-танцювальне мистецтво зароджувалося в надрах давньої синкретичної культури, складовими якої є різноманітні ігри, народні обряди та свята. В наш час народно-танцювальне мистецтво, як компонент поліфункціональної культури, виконує такі функції: комунікативну, що допомагає реалізувати цілі спілкування; рекреативну, що забезпечує відпочинок; емоційну, що впливає на активність внутрішньої сфери особистості.

У процесі навчання та виховання значна увага надається формуванню полі функціональних форм свідомості, що передбачає здатність передавати в художніх образах світосприйняття, світобачення особистості на певних етапах її розвитку, усвідомлювати роль навчання, формувати потреби до розвитку гармонійно-розвинутої особистості, розвитку творчих здібностей та мислення.

Водночас виникають **протиріччя** між потребою в інтеграції різноманітних видів художньої діяльності на основі синтезу слова, музики та танцю і відсутністю обґрунтованих основ образного пізнання загальнолюдських цінностей за допомогою народно-танцювального мистецтва і відсутністю формування технологій цих синтетичних знань та умінь.

Виокремлені протиріччя складають **актуальність обраної нами проблеми.**

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Образне пізнання художніх реалій минулого засобами народно-танцювального мистецтва доцільно розглядати у контексті формування поліхудожніх умінь учнівської молоді.

Під поняттям “поліхудожні уміння” слід розуміти здатність виконувати художні дії, в основу яких покладено синтетичні механізми різних видів мистецтв [5, 15]. Проблеми формування поліхудожніх умінь присвячені праці П. Волкової, Л. Масол, Є. Печерської, Л. Предтеченської, Т. Рейзенкінд, О. Рудницької, Г. Шевченка, О. Щолокової, Б. Юсова [4, 5, 6, 9]. У працях зазначених вище авторів співвідносяться поняття синтез, що розглядається як сполучення споконвічно єдиних елементів. Прикладом першого може бути опера, другого – фольклорний образ. Останній є частково компонентом народно-танцювального мистецтва.

Водночас наголошується на доцільності актуалізації аналогії шляхом залучення школярів до різних видів мистецтв на основі їх спільності та метафоричності.

Мета дослідження. Аналіз психолого-педагогічної літератури та накопичення власного досвіду дозволило нам визначити мету дослідження, суть якої полягає у формуванні блоку знань щодо дидактичних можливостей народно-танцювального мистецтва у контексті історичного підходу, визначення механізмів інтеграції з піснею, класифікації форм танцювального мистецтва.

Результати дослідження. У ході дослідження ми виходили з того, що поширення знань про фольклорну дійсність та накопичення індивідуального досвіду відтворення її жанрово-сміслових моделей, формування професійної компетентності майбутнього вчителя потребує усвідомлення суті інтегрованих механізмів народно-танцювального мистецтва. До таких можна віднести спів та рухи, які є природною потребою дитини. Вони безпосередньо передають її настрій, почуття, емоційний стан; вводять дитину до світу радісних переживань у межах, доступних її вікові, відкривають перед нею двері до естетичного пізнання життя. Крім музично-рухового навантаження, вони є інтегрованими показниками різноманітної народознавчої інформації, а також сприяють поживленню навчально-виховного процесу, збагачують його пізнавальним та ідейно-гуманістичним змістом.

Одним з найцінніших скарбів самобутньої української культури є танцювальне мистецтво. Танці віддавна були яскравим явищем народного побуту, вони прикрашали веселощі, відпочинок, але на веснянковій обрядовості їм належить домінуюче місце. Танець приносить дітям велику естетичну насолоду та виховує почуття прекрасного, коли знаходить своє сценічне втілення в художній обробці хореографа, який спирається на існуючі народні традиції, на стилістичні особливості хореографічної лексики.

Пізнання особливостей народних традицій, збагачення індивідуально-історичного досвіду особистості реалізується в умовах її залучення до музично-фольклорної діяльності. Тому учитель повинен усвідомлювати фактор про те, що хоч музику і хореографію об'єднує один і той самий поетичний зміст, все ж визначальна роль у цьому

належить ритму, який керує процесом становлення танцю. С. Килимник у книзі “Український рік” говорить про ритм, як про примус, який викликає непереможне бажання йому уступити, до нього приладкуватись не лише кроком ноги, оскільки такт торкається струн душі [3, 165].

Організуючою засадою ритмічного руху є музика, оскільки танець розкриває властиву йому суть тільки в єдності інструментального супроводу і рухів, які спрямовуються єдиним емоційним поривом і виконавською імпровізацією. Енергія молоді виливається в активній участі хлопців та дівчат у танцях та хороводах, мелодійні інтонації яких подані численно в музичному і пластичному мистецтві. Увагу пригортає природний ритморух, який виконує магічну функцію. Він є одним із засобів інкультурації особистості в національне буття, співпереживання емоційно-етноментального світовідчуття, засвоєння українських звичаїв та обрядів, розуміння символіки міфопоетичної творчості народу, формування потреби до творчої діяльності.

Споглядаючи на різнобарвний малюнок цих танців та хороводів, на квітучі вінки, вишиті хустки, сорочки та довгі коси дівчат, ми вибираємо в себе далеке минуле, яке допомагає відчутти велич роду людського, спонукає до співпереживання, формує досвід людських відносин. Особливо тепер, коли Україна повертається до національних витоків, вивчення поетично-хореографічного скарбу нашого народу є необхідним, щоб зрозуміти суть духовного єства нашої нації, його національний сенс [8, 110]. Така установка на виховання духовно-ціннісного ставлення до здобутків української національної культури, формування відчуття співпричетності сприяє розвитку високих моральних якостей особистості, світоглядних позицій, гуманістичних дій.

Зазначимо, що освоєння естетики народно-танцювального мистецтва реалізується в умовах виокремлення стадії формування й розвитку народної хореографічної лексики – характерних рухів і танцювальних фігур. Тільки українська народна хореографія налічує 20 груп танцювальних па і 9 видів композиційної будови справжніх елементів фольклору, який зберіг риси, що викристалізувалися за багато років.

Пізнання художніх засобів хореографії ґрунтується на поєднанні культурологічного та суспільствознавчого підходу, інтегруючим механізмом якого є принцип історизму. Образність хореографічної мови народних танців привертала і привертає увагу професіональних композиторів та хореографів, але, на жаль, історико-етнографічний досвід танцювальної творчості народу з наукового мистецтвознавства довгий час був несправедливо виключений.

Внесок у збирання та розвиток українських народних танців зробив А. Гуменюк. Сумлінний дослідник народної творчості записав і розшифрував багато зразків народних танців та інструментальних супроводів. Вивчивши специфічні особливості запису народної хореографії, вчений видав перший на Україні збірник “Українські народні танці”. Упорядник розташував матеріал так, що спочатку йшли танці, які не зазнали художньої обробки, а далі вміщена група танців, побудованих на основі української народної хореографії, з повністю збереженою народною основою [7,17]. В. Верховинець у “Теорії українського народного танцю” показав характерні рухи, які є основою української народної хореографії, і подбав, аби значну частину елементів пристосувати для дітей. Тому, в останній розділ книги “Весняночка” автор вмістив опис танцювальних рухів та їх комбінацій, ілюстрованих малюнками та схемами [2,15].

У кінці XIX сторіччя фольклорист П. Чубинський записує хореографію хороводів, його спроба була продовжена М. Лисенком, який видав хороводи з загальним описом хореографії окремою збіркою “Молодощі”. Важко переоцінити збірку С. Титаренка “Дитяча розвага” для виховання художніх смаків дітвори. Підсумком записів ігор, танців та хороводів є збірка “Ігри та пісні”, яка розрахована для керівників хорових і танцювальних колективів під упорядкуванням О. Дея [1,5].

Українські народні танці яскраво виявляють самобутню культуру нашого народу. Запальні і повільні, радісні й емоційно виразні, різноманітні за змістом та яскраві в художньому відношенні, танці народів України полонили весь світ, утвердили і прославили народне хореографічне мистецтво. Танець – першоджерело, живий документ українського народознавства, створений народом у той чи інший історичний період, але зрозуміти найістотніше, що становить його суть,

ми в змозі лише спостерігаючи живі народовиконавські стилі, в яких виловлені специфічна людська духовність і темперамент.

Вивчення та аналіз історії розвитку українського народного хореографічного мистецтва дає можливість визначити жанрову та тематичну класифікацію танцю, його національні та стилістичні особливості. Єдність музики та танцювальних рухів в народно-хореографічній творчості українського народу, пізнання класифікаційних характеристик народно-танцювального мистецтва впливає на розвиток комунікативних умінь студентів, відтворення традиційних сценаріїв народних обрядів та дослідження шляхів їх адаптації до реалій сучасного життя і шкільної практики.

Тому вчитель повинен знати, що хороводи – найпоширеніша форма танцювального мистецтва. Основою інструментального супроводу хороводів ставлять пісенні мелодії. Ладово-інтонаційна природа, ритмічна будова, форма залежить від змісту тексту. Багатством ритмічних форм відзначаються хороводи всього календарного циклу, але перевагою танкових ритмів позначені весняні хороводи, попереду яких був ритм. Ритмова молитва, як відмічає С. Килимник, краще доходила до слухів богів, причаровувала природні сили на добро. Первісні хороводи не були танцем, грою-розвагою, а були магичними, чарівними діями, “молитвами”. Являючи собою явище динамічне, з часом вони обертаються новими гранями, переплітаються з іншими інструментальними і танцювальними жанрами. Органічний зв'язок тексту, мелодії, хореографії та інструментального супроводу, які збагачують і доповнюють одне одного у сучасному варіанті, є ідеальним [3,165].

Хороводи – синтетичний вид народної творчості, який органічно поєднав слово, музику, рух. Хороводи – найстаріша художня форма танцювального мистецтва. Звичай водити хороводи належить до початків культурного розвитку людства, але крім слов'ян їх не зберіг у своєму народному мистецтві ні один народ. Українці ж розвинули хороводні забави так різноманітно, що їх хореографічні та музикально-історичні основи полонили шанувальників народної творчості багатьох поколінь. Все це відзначається національним колоритом і створює

народний хореографічний стиль, який підкреслюється різнобарвним одягом виконавців.

Мелодії хороводів здебільшого одноголосні: ця властивість має практичне значення, бо легше запам'ятовується танцюристами, де слід внести в хоровод жваві зміни. Мелодії глибоко змістовні й емоційно виразні, вони допомагають розкрити ідейно-емоційний зміст та художні образи твору. Зміст хороводу, його хореографічні малюнки визначає текст, який має першорядне значення, він же впливає на хореографічні засоби.

У групі пантомімно-ілюстративних хороводів, які відображають трудові процеси, побутові теми, активну участь беруть всі учасники хороводу ("Мак", "Заснька", "Перепілка"). Рухами, жестами і мімікою вони підкреслюють найхарактерніші моменти тексту, узагальнивши їх в хореографічних образах (або зміст пісні передає той, хто перебуває в середині кола). Важливою рисою орнаментальних хороводів є візерунчастий хореографічний малюнок ("Кривий танець", "Шум", "Плету, плету лісочку"). Інакше кажучи, хороводи виконуються як кругові (коло або еліпе) та ключові (виконавці, ставши "шнурком", "виписують" різні фігури). Художня виразність виконання залежить не тільки від таланту танцюриста, а від досконалого знання трудових процесів, характеру людей, від спостережливості, від вміння вибрати найхарактерніше і узагальнити його в хореографічних образах.

Виокремлені вище художньо-мелодичні та пластичні особливості хороводу впливають на розвиток педагогічного артистизму майбутнього вчителя музики, процес інсценізацій та театралізацій, поведінкових моделей фольклорних дій та розвиток етнокультури музичного слуху в процесі виконання народних пісень та самостійних імпровізацій в фольклорному стилі.

Водночас виконання хороводів є особливою формою образного пізнання минулого. У хороводних рухах, ритмі, фігурах прихована глибока символіка обрядовості. Найголовніша фігура у водінні хороводів – коло, воно знаменує сонце; рух кола завжди іде за сонцем – зі сходу на захід.

Коло "вінок" – символізує нерівномірний хід весни або знаменує невинність, чистоту, пошану на щастя. Рух перемінний – то за сонцем,

ні проти сонця. Дівчата всередині кола символізують весну та літо, ті, що поза колом – зиму та осінь (сили кола та ті, що в колі різними хореографічними засобами пробуджують землю).

Радість весни, тепло, здоров'я та щастя проходять через фігуру "ворот" (Дві дівчини стають проти себе й отримують хустку за два кінці, або підносять руки догори).

Свосрідний міст-дорогу утворюють, коли стають парами, беруться за руки в перехрестя – по "мосту" скоріше проходить весна. Мале хлоп'я, яке йде по руках (задні пари весь час перебігають наперед) знаменує прихід тепла, весни, сонця. Зміну дня й ночі, пір року, пробудження життєвої сили в природі, не зрозумілі явища символізує рух "Кривий танець" і його варіанти. Магічні рухи рук вгору, до сонця, мають викликати добрий врожай. Рухи, подібні до колихання дерев, передають образ зеленого лісу, що вже розвинувся в зелені весни, дивчання жуків.

Біг на схід та на захід, розпачливі кроки, підскакування – зтоптування, руками приплескування, шукання – мають особливе значення у боротьбі зими з весною, радості зі смутком, тепла з холодом. Магічні рухи у швидкому темпі, свосрідні вигинання тіла, сплетіння рук, фігури, що роблять ключі, то звиваючись то розвиваючись – мають вплив на добрий врожай, буйний ріст рослин. Особливі рухи мають хороводи, в яких цікаві уявні образи досконалої праці передаються руками і мімікою, а допоміжними є словесні, музичні дії та танок [1,5].

Хореографія хороводів приваблює, притягує до себе душі і серця багатьох поколінь українського народу. Вони справляли і продовжують справляти великий вплив на духовний світ кожного покоління, а також мають пізнавальне, моральне, естетичне значення для учнівської молоді.

Декодування образного змісту народно-танцювального мистецтва у контексті його зв'язку з вихованням учнівської молоді дозволяє зробити такі **висновки**:

1. Народно-танцювальне мистецтво є складовою поліфункціональної свідомості людини. Інтегрованим механізмом, що поєднує в образній формі реалії минулого та сучасності, є синкретизм.

2. Одним із засобів художньої виразності народно-танцювального мистецтва є ритм. Різноманітність ритмічних образів визначається особливостями мови музики та руху в народно-танцювальному мистецтві стимулює формування синтетичних образів. Це впливає на становлення у свідомості людини цілісного образу картин світу.

3. Хоровод є однією з форм танцювального мистецтва, що впливає на формування синтетичного мислення, зумовленого чуттєвими, образними уявленнями про реальі оточуючого середовища.

4. Хоровод є засобом трансляції символічного мислення, коли виокремлюється головне, узагальнене та різноманітне по смислу.

Все це впливає на виховання духовно-ціннісного ставлення до здобутків української традиційної культури, відчуття особистої співпричетності до історичної долі свого народу, формуванню високих моральних якостей особистості.

Література

1. Антологія української народної творчості. – К.: Веселка, 1989. – 606 с.
2. Верховинець В. Весняночка. – К.: Музична Україна, 1969.
3. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. – К.: Оберіг, 1994.
4. Предтеченская Л. Мировая художественная культура. Программа экспериментальных курсов для общеобразовательной школы, 8-10 классы. – М.: Просвещение, 1993.
5. Рейзенкінд Т. Взаємодія мистецтв як фактор підготовки педагогів до художньо-просвітницької діяльності // Рідна школа 1999. – № 12. – С. 48-49.
6. Рудницька О. Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник. – К., 2002. – 270 с.
7. Українські народні танці. – К.: Наукова думка, 1969. – 615 с.
8. Фролова К. Ярина. Навчальний посібник. – Д.: Дніпродрук, 1993.
9. Щолокова О. Основи професійної художньо-педагогічної підготовки майбутнього вчителя: Монографія. – К., 1996. – 173 с.